

O patimă de care nu ne putem desface e patima exagerărilor. Pornim într-o parte, ne ducem orbește, și nu ne întrebăm unde vom ajunge, ce roade vom culege.

În literatură, ca și în alte manifestații, exagerăm iar de cîtva timp, cum am exagerat prea de multe ori în trecut, și spre paguba noastră. Ne trebuie, spunem, o literatură curată românească, icoană a vieții, a sufletului nostru, o literatură așa cum puțină ni s-a dat pînă acum. Și, duși de gîndul acesta, clădim teorii, dăm sfaturi pe care nu le cumpănim mai bine, care ne împiedică să vedem mai departe, să judecăm mai drept.

De cîtva timp se dă scriitorilor povața să se întoarcă la popor, la literatura lui sănătoasă, curată, senină, comoară de simțiri, de gînduri care sînt ale noastre, de veacuri care prețuiesc mai mult decît orice ne-*ar* veni din afară, orice am încerca pe căi zadarnice. S-a spus de mai multe ori că așa ceva nu-i nimic nou, nici o descoperire; s-a spus înțfia oară și împede acum vreo jumătate de veac de scriitori care se îngrijeau de viitorul, de înălțarea literaturii noastre, dar pentru că se repetă și astăzi, e bine, e timpul să ne lămurim, să înțelegem ce vrem și ce vreau alții.

Nu se poate contesta bogăția literaturii noastre populare, dar e o bogăție în felul ei și, trebuie să o spunem, am exagerat-o de multe ori; într-o vreme toți credeau, sînt încă și azi unii, că avem literatura populară cea mai bogată, cea mai frumoasă din lume - mai sînt și altele și cu motive artistice mai puternice, mai variate.

E întrebarea ce poate lua un scriitor din această literatură.

Pe la 1840 se spunea că aici e izvorul nostru de inspirație națională, aici trebuie căutat graiul nostru bun, adevărat românesc. Dar trebuie să ne amintim că pe atunci întoarcerea la literatura populară era o reacțiune firească, trebuia să se producă. Un Kogălniceanu, un Russo porniseră război contra imitațiilor străine, și aveau desigur dreptate. Dar se întîmplase un lucru, și tocmai acesta a fost uitat în parte de acești întemeietori ai literaturii noastre nouă și de cei care au lucrat alături de ei. Literaturile străine ajunseser la noi în ecouri slabe, și acestea au fost rediate fără mult simț artistic, prefăcute în imitațiuni palide. Nu putem lăuda pe scriitorii noștri mai vechi, în special pe poeți, de o cunoaștere adîncă a literaturilor streine. Dacă n-ar fi stat prea departe de operele însemnate ale acestor literaturi, dacă s-ar fi pătruns mai mult de ele și dacă mai ales ar fi avut însușiri artistice mai alese, desigur că scrierile lor s-ar fi ridicat mult deasupra celor pe care ni le-au dat. Această slăbiciune a noastră n-a fost simțită atunci, și de aceea s-a pornit fanatic lupta contra influențelor străine; orice e străin, s-a zis, e primejdie; noi prin noi, din fondul nostru național să ne facem o literatură.

Și mai era vorba de formarea limbei literare. Și aici tot teama de înstreinare - de înstreinare a limbei - de astă dată mai întemeiată, ne îndrepta spre popor. Curentul primejdios al latiniștilor, încercările de italianizare ale lui Eliade trebuiau fără întîrziere oprite, și pentru mîntuirea limbei noastre se impunea să ne întoarcem la graiul curat din trecut al scriitorilor bisericesti și cronicarilor și la graiul poporului.

Aveau dreptate bătrînii să judece așa cînd literatura și limba noastră trebuiau îndreptate pe o cale cuminte, cînd mai ales cea din urmă trebuia cu orice preț smulsă din mîinile pedanților. De aici dragostea, cultul lor pentru literatură populară.

Dar de multe ori, și cu deosebire poezii, și-au înțeles rău rolul de scriitori, au mers greșit pe calea apropierei de literatura poporului. Cum se scrisese de alții imitațiuni străine, tot așa vedem pe reprezentanții curentului popular imitînd versurile unei doine, balade. Imitația revenea pe altă cale, dar a bătut mai puțin la ochi de astă dată, a trecut nebagată în seamă printre șirurile de critici pentru că era îmbrăcată în haină națională. Și printre cei care au dat mai multe versuri în formă populară - simple "*pastiches*" - a fost tocmai Alecsandri, care era mai chemat decît oricine să înțeleagă literatura populară și poezia artistică, să știe unde se oprește una și începe cealaltă. Nu putem spune că era bine inspirat cînd cînta:

De-aș avea o mîndrulică
Cu ochișori de porumbică
Și cu suflet de voinică,

De-aș avea o bălăioară,
Naltă, veselă, ușoară,
Ca un pui de căprioară.

Și nici azi n-am ajuns să pricepem cît e de falsă o astfel de literatură. N-avem și azi poeți, și prea mulți, care scriu mereu versuri de acestea?

La fîntînă cu găleata
Pe cărarea cea din grui
Stau de cîte ori e lună
Un flăcău cu draga lui.

Se gătesc poenele

Cucu-și schimbă penele,
Gîrlele șăgalnice
Se pornesc năvalnice.

Și în ton, nu știu cum i-aș putea zice, prea popular, trivial:

Mărgelele, dragă, le cată,
Că-i noapte și-i blestem pe mine;
Și mama pe inima mea vine:
Ah, mamă, căci nu mai sînt fată.

Fugi, bade, că jar este locul.¹

Și numim asemenea copilării - necuviințe chiar - literatură bună, românească, o dăm pildă altora?

Aș mai putea cita și bucăți de proză scrise în urmă de cîțiva tineri, unde se dau cu grămada asemenea țărănisme de rău gust. Lăsați sumanul, tineri scriitori, cînd nu vă stă bine; căutați degeaba să păreți mai români în el, sinteți grotești.

Nu e literatură aceasta, nu e literatură să ne facă cinste, și nu poate fi pentru că pornește din vederi absurde, pentru că exagerăm lucruri bune în fond, le privim unilateral, nu știm ce să scoatem din ele.

E bine, fără îndoială, ca scriitorul să se îndrepte spre popor, să cunoască și mai ales să simtă ce a izvorît din sufletul lui, ce ne spune o doină, un basm, o legendă. Dar aceasta numai ca un mijloc de îmbogățire a motivelor artistice, de variare a expresiilor, de nuanțare mai potrivită, mai energică uneori, a ideilor, simțirilor. Un suflet de artist preface, dă o formă nouă, un înțeles mai adînc lucrurilor luate din popor. Deasupra fondului împrumutat, mai naiv, mai simplu, trebuie să se înalțe personalitatea de o alcătuire mai bogată, mai fină, mai complicată a artistului. Așa au înțeles artiștii mari inspirarea din popor.

Calea cealaltă, a înșirării de vorbe, de fraze, dialoguri, nimicuri sentimentale cu înfățișare populară, luate de ici și de colo, puse unele lîngă altele, cum a dat Dumnezeu, rămîne celor săraci în ale artei, pretențioșilor ce se ameteșc de iluzia unei literaturi pe care cred că e nevoie să ne-o dea.

E de mirat că n-am ajuns să înțelegem asemenea lucruri. Și mă surprinde mai mult cît de greșit, cît de îngust se interpretează românismul nostru.

De ce numai ce e la țară ar fi adevărat românesc? Dar n-avem și viața noastră orășenească, nu găsim și în ea ceva caracteristic, ceva care să aibă dreptul să fie trecut în artă? Cum pătura cultă, care trebuie să simtă altfel decît țăranul, pentru că e firesc să fie așa, nu intră și ea în alcătuirea fondului nostru național, nu este în stare să ne dea o literatură românească, cu un suflet, un mod de a înțelege viața deosebit de ce se cîntă, ce se povestește în popor? Sînt scriitor care m-am născut în oraș, care am călătorit și prin alte țări, care am citit și alte literaturi, mi-am făcut un suflet altfel decît alții, care s-au născut, au trăit poate mult timp la țară, pentru aceasta sînt mai puțin român? Numai țărani cărțurari ar avea dreptul să fie scriitori la noi sau numai orășenii care fac pe țăranul?

Curios mod de a judeca, dar își are explicarea lui în trecutul nostru, în antagonismul dintre două clase și în modul cum s-au recrutat cîțiva dintre scriitorii noștri. Nu era un timp cînd se zicea că românul adevărat era la țară, orașele erau ale străinilor sau înstrăinaților? Deci tu, român care te-ai rătăcit la oraș, nu vei găsi nimic din firea ta și, dacă cumva te faci scriitor, întoarce-te tot la lumea de unde ai plecat.

S-a întîmplat că tocmai o parte din scriitorii noștri au ieșit din pătura de jos, de la țară, și au adus cu ei acest mod de a înțelege literatura românească, și s-a mai întîmplat că au venit critici care au ridicat în slavă pe acești singuri după ei scriitori români - nu e și azi pentru unii Creangă cel mai mare povestitor român? - și așa s-a format legenda adevăratei, singurei literaturi românești, legendă ce se mai repetă și azi cu exagerări obositoare.

Și a mai fost ceva: lupta în contra influențelor străine. Am văzut pentru ce generațiunea de la mijlocul secolului trecut a pornit această luptă. Azi au reluat-o, dar iarăși cu păreri în care se vede încă o dată cît de scurt vedem, cum nu sîntem în stare să deosebim răul de bine.

Trăim într-o epocă de reacțiune contra străinismului; uneori schimbăm eticheta; nu ne mai trebuie influență franceză, ne întoarcem spre cea germană... Și nu-mi pot împiedica surîsul ascultînd strigătele de alarmă contra primejdiei care ne-ar veni dintr-o parte sau alta. De fapt, ne temem de umbre, ducem un război don-qui-jotesco...

M-am ridicat și eu și mă voi ridica totdeauna contra influențelor străine, dar numai cînd pot fi pernicioase, și de acestea au fost și mai sînt la noi. Dar a condamna sistematic, în bloc, orice înfrîurire străină, este o aberațiune în care, din păcate, prea mulți cad. O literatură nu se poate izola; e spre paguba ei să se închidă între ziduri dușmănoase față de altele. Și tocmai noi să nu ținem seama de ce s-a scris și se scrie în alte părți, să ne credem în stare a produce mai departe și mai bine numai citind scriitorii noștri din trecut sau scormonind literatura populară? Dar sîntem încă mici, va trebui încă în multe să facem pe ucenicii altora, dacă cumva nu ne credem deja prea cumiți - tocmai cusurul cel mai mare al nostru. Slăbiciunea literaturii noastre în multe părți vine, mi se pare, de acolo că am rămas și rămînem prea străini de ce au produs de seamă alte literaturi. Am citit și cetim prea multe lucruri fără rost și lăsăm deoparte ce ne-ar folosi, ce ar putea înălța literatura noastră. Tocmai noi ne plîngem că literaturile străine pot fi păgubitoare cînd le învățăm așa de rău în școală, cînd ținem așa de puțin să le cunoaștem mai tîrziu părțile lor bune?

Nu se fac, cum ne închipuim, din colțuri strimte de lume, din fărimituri, din lucruri de nimic sufletele mari de scriitori. În plămădirea lor intră mai mult decât credem, mai mult decât cer unii. Și mai înainte de toate nu trebuie să se impună scriitorilor drumul pe unde să meargă, și numai un drum; unde-i îndeamnă însușirile fiecăruia, într-acolo să se ducă, și să fie lăsați liberi; lumea de altădată și lumea de azi sînt destul de mari ca să dea fiecăruia ce voiește, ce se potrivește cu firea lui; suflet să aibă numai, și suflet au adîncurile mării, întins, bogat, frămîntat de fiori ce ridică valuri uriașe.

Nu ascultați scriitori, pe criticii voștri; lăsați-i să scrie... scriu pentru ei. Cîntați, povestiți ce vă șoptește inima, ce vă aduce gîndul din pribegiile lui pe țărni depărtate: spuneți tot ce poate fi hrană sufletească pentru voi, tot ce se coboară de sus ca să ne lumineze viața, să ne deschidă mintea; și spuneți în graiul plin vibrator, magic al adevăratei arte; lăsați sufletul vostru să vorbească așa cum e, cum vi s-a dat, cum l-ați făurit; rămîneți fiecare ce sînteți, nu vă schimbați chipul și căutați să vă deosebiți cît mai mult unul de altul...

...Cîmpul e mai frumos cînd flori deosebite îl smălțuiesc.

Ovid Densusianu

1. Sînt versuri publicate în Sămănătorul (nota lui Ov. Densusianu).

(*Vieța nouă*, an. I, 1905, nr. 1 din 1 februarie, în *Presa literară românească, articole-program de ziare și reviste (1789-1948)*, II, ediție, note, bibliografie și indici de I. Hangiu, cu o introducere de D. Micu, EPL, București, 1968, pp. 93-98)